Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXVI, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2011, 81-110

AVARLAR*

Akdes Nimet KURAT**

Yayına Hazırlayan: Serkan ACAR***

Özet

Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'a ait olan bu yazı, merhumun asistanlığını yapan muhterem hocam Prof. Dr. İsmail Aka'nın evrakı arasında bulunmuştur. Ders notu formunda hazırlanmış olmasına rağmen Avarlar ile ilgili günümüzde dahi böylesine mufassal bir makalenin bulunmaması düşündürücüdür. Birinci el kaynaklar esas alınıp, 19 alt başlığa ayrılarak yazılmış ve metin içerisinde mevzubahis kaynaklara atıfta bulunulmuştur. Bu ders notlarının özellikle üniversitelerde okutulmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: *Avarlar, Bayan Kağan, Slavlar, Bizans, Kafkasya.*

Abstract

The Avars

This article was written by the late Professor Akdes Nimet Kurat (d.1971), and found between the old documents of Professor İsmail Aka, who was then his latest assistant. The paper was prepared in the form of lecture notes, but today there is no such a detailed and comprehensive article about the Avars. Professor Kurat thoroughly examined in this essay all concerning first-hand sources. It is consists of 19 subtitles. We believe it is a good contribution to let the scholarly world know about this unpublished material, which is very convenient to use as a reading text in universities.

Keywords: *Avars, Bayan Khan, Slavs, Byzantium, Caucasia.*

---

* Bu eseri yayımlanmak üzere bana teslim eden muhterem hocam Prof. Dr. İsmail Aka'ya teşekkür ederken, yurdumuzda Kuzey Türklüğü ile ilgili araştırma yapanların en büyük rehberi olan merhum Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ı, Türklüğe ve Türk tarihçiliğine yaptığı katkılardan ötürü rahmetle andığımızı belirtmek isteriz.. Arş. Gör. Serkan Acar.

** Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat (1903-1971).

*** Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı.

Avarlar veya Sahte Avarların Menşeleri

Juan-Juan Devleti'nin 552'de vuku bulan inkırazından sonra, bu büyük imparatorluğun sınırları içerisinde yaşayan muhtelif kavim ve kabilelerin başka yerlere göçe mecbur edildiklerini söylemiştik. Juan-Juanların yerlerine geçen Göktürklerin, Batı istikametindeki nüfuz sahaları genişledikçe, Göktürk Kağanına tâbi olmak istemeyen zümrelerin Batı istikametinde kaçtıkları görülüyor. İşte bunlardan biri, ilk defa 558 yılında Bizans kaynakları tarafından zikredilen **Avarlar**dır. 460-465 yıllarındaki vakalar münasebetiyle "Avarların Sabirleri yerlerinden çıkardıklarını" bir Bizans kaynağından öğrendiğimizi söylemiştik. Bu defa Bizans müverrihlerinden Theophylakt Simokatta bunların hakikî değil "Sahte Avar", yani "Pseudo Avar" olduklarını kaydetmiştir. Priskus ise, Sabirleri yerlerinden çıkaran "hakiki" Avarlardan bahsetmişti. Şu halde iki cins Avarlar olduğu hatıra gelmektedir. Biri, Juan-Juan dediğimiz Avarlar, diğeri bunların batısında yaşayan başka bir kavim (Theophylakt Simokatta'nın Pseudo Avarları)'dir. 552'deki vakalar neticesinde ya "Hakiki Avarlar" veya bu "Sahte Avarlar" Talas havzasından İdil boyuna kaçmışlardı.

Theophylakt Simokatta'nın dediğine göre "Sahte Avarlar"ın hakiki adları **Warkhonit**lerdi. Bu ad, reisleri olan iki başbuğun, Uar ve Honi isimlerinden neşet etmişti. Bazı müdekkiker bu isimde ayrı ayrı iki kabile olduğunu zannediyorlar: Uar (War) ve Honi: bunlardan ilkinin "Avar" ile ilgisi olduğu görülüyor. Fakat Eftalitlerin de Kafkaslarda War adlı bir kabilesi olması meselesi işi karıştırıyor. Warkhonit'in tek bir kavim olduğunu kabul edenler de vardır. Bu kavim 558 yıllarına doğru Şimalî Kafkasya'da görününce, Asya'da büyük imparatorluk kurmuş olan Juan-Juanlar, "Avarlar" addedilmişlerdi. Bundan dolayı temasa geldikleri her zümreyi korkuya düşürmüşlerdi. Bu vaziyet onların işlerine geldiğinden "Avar" adını benimsemiş oldukları iddia edilmektedir. Bunu müteakip onlar Bizans ve Avrupa kaynaklarında hep Avar adı ile zikredileceklerdir. Bu suretle "Avar"ların adı meselesi epey karışık görülüyor. Mamafih 558'de Avrupa sınırlarına gelen bu kavmin hemencik "Avar" adı ile tanınması, Priskus'un daha 465 tarihlerinde, Avarların Barköl çevresine gelmiş olduklarını bildirmesi bunlarla Juan Juanların aynı oldukları görüşünü kuvvetlendirmektedir: 552'den sonra, Göktürklerin hâkimiyetini tanımak istemeyen bir zümrenin öteden beri hükümranlık hakkına mâlik bir zümre olması lazım gelir. Nitekim Göktürklerin Batı kısmı kağanı İstemi, Bizans elçisi Zemarch'a "Avarların Türk hâkimiyetinden kaçtıklarını" beyan etmişti: bu kayıt da Avrupa Avarlarının Juan-Juanlar ile ilgilerini gösterir mahiyettedir.

Avarların Şimalî Kafkasya'ya Gelişleri ve Bizans İmparatorluğu ile İlk Temaslar (557-558)

Asya'da mühim siyasi vakalar cereyan ederken, Akdeniz havzasında bir müddet evvel başlayan büyük savaşlar sona ermişti. Bizans İmparatoru Justinian, Roma İmparatorluğunu ihya maksadı ile açtığı harpleri bitirmiş, 534 de Afrika'daki Vandallar Devleti'ni, 534-552 harpleri neticesinde de İtalya'daki Ostrogot hâkimiyetini yıkmıştı. Yirmi yıldan fazla süren mütemadi savaşlar yüzünden Bizans İmparatorluğu çok yorulmuştu; bundan dolayı barışa şiddetle ihtiyacı vardı. Hâlbuki Karadeniz'in şimalindeki bozkırlarda göç eden Hun bakayaları (Kutrigurlar ve bazı diğer kavimler) Balkanları durmaksızın rahatsız ediyorlardı. Tam bu sırada "Kavimle Kapısı"ndan (Hazar Denizi ile Ural Dağları arasından) yeni bir kavim, Avarlar (yahut Sahte Avarlar) gözüktü. İdil'in doğusunda birçok mesafe kat etmiş olan bu kavim, Kafkaslara doğru ilerledi ve Alanlarla temasa geldi. Alanlar, o sırada Terek Havzasında bulunuyorlardı. Ve başlarında da **Zaros** adlı bir reis vardı. Bizans kumandanlarından olup, Laz ilinde asker toplamaya memur olan Justin'e Alan reisi Zaros bir elçi göndermiş ve Avarların Bizans İmparatorluğu ile dostane münasebetler tesis etmek istediklerini bildirmişti. Justin, bunu İstanbul'a bildirdi: İmparator Justinian da, müzakerelerde bulunmak için bir Avar elçisinin İstanbul'a gönderilmesi haberini yolladı. Bunun üzerine 558 yılında, **Kandik** (Kandikh) adlı bir Avar elçisi İstanbul'a geldi. Avar elçisi Kandik, İmparator Justinian tarafından birçok defa kabul edildi. Kandik kendi kavminin kuvvetinden, kimsenin ona karşı duramadığından bahsetmiş, Avarları övmüştü. Bizans İmparatorluğu Kafkas sınırlarındaki Sabirler ve Tuna'nın doğusundaki Kutrigurlar (Bulgarlar) tarafından izac edildiğinden, Justinian bu barbar kavimleri Avarlar vasıtası ile tedibin mümkün olacağına hükmettiğinden Avarları kazanmaya karar verdi. Elçi Kandik'in memnun olacağı bir şekilde, kendisine altınlı kalkanlar, yataklar (kilimler) ve ipekli elbiseler hediye edildi ve memleketine dönmesi için izin çıktı. Mukabil elçi olarak Justinian'ın silahtarı Valentin gönderildi. Bizans hükümetinin, Avarlara her yıl bir miktar vergi ödemeyi kabul ettiği, Avarların da Bizans'ın düşmanlarına karşı hücuma geçmeleri kararlaştırıldığı anlaşılıyor. 558 yılında cereyan eden bu müzakerelerle ilk Avar-Bizans münasebeti bu suretle neticelenmiş oldu.

Bunu müteakip Avarlar hemen harekete geçtiler. Don ve Kuban arasında göç eden Utigurlar (Bulgarlar)'ın, Avar tazyiki altında İdil boyunca şimale doğru gittikleri anlaşılıyor. "Hunların bir kısmı" olduğu bildirilen "**Sal**"lar da Avar hücumuna maruz kaldılar: bu adla hangi kavmin kastedildiği açıkça tespit edilemiyor; Rus vakayinamelerinde "Alp" anlamına gelen "**İspolin**" (Ispal)ler kastedilmiş olmasın? Avarların şiddetli hücumları altında Sabirlerin

dağıtıldıkları anlaşılıyor; bunu müteakip kaynaklarda Sabir adına artık tesadüf edilmemektedir. Avarların Don nehrinin batı tarafına geçerek, buradaki Onogur ve Kutrigur Bulgarlarını hâkimiyetleri altına aldıkları sanılmaktadır. Bu suretle gayet az bir zaman içinde, Karadeniz'in şimalindeki bozkırlar Avarların eline geçmiş bulunuyordu. O sırada Turla (Dnestr) havzasını işgal eden **Ant**lar (Slavların bir kavmi ?) Avarlarla münasebete girmişlerdi: onlar da az bir zaman sonra Avarlara boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar. Bunu müteakip Avarların Tuna ağzına kadar ilerledikleri anlaşılıyor.

Avarlar bu muvaffakiyetlerinden sonra İstanbul'a kalabalık bir elçi heyeti gönderdiler. Bunun tarihi kati olarak tespit edilemiyorsa da, 559'da olması lazım gelir. Uzun saç örgüleri ve giyimleri ile umumiyetle öbür Hunlara benzeyen Avarlar, Bizanslılar tarafından "Paradox bir kavim" (zıddiyetlerle dolu) olarak tavsif edilmektedir (Theophanes, I, 359). Bu tuhaf adamları görmek için bütün İstanbul ahalisi sokaklara koşuşmuşlardı. Bizans ile Avarlar arasında karşılıklı uzlaşma yapıldığı anlaşılıyor. Buna göre, Bizans hükümeti Avarların Dobruca'da bulunmalarına ses çıkarmayacak, Bulgar ve o sırada başlayan Slav akınlarını durdurmaları mukabilinde Avarlara bir miktar vergi ödenecekti.

Avarların Orta Avrupa'ya Hareketleri (562-566)

560 tarihlerinde Avarların başında **Bayan** adlı, gayet enerjik bir kağan bulunuyordu. Kendinde kuvvet hisseden her bir kavim gibi, Avarlar da Karadeniz'in şimalindeki bozkırları ele geçirmekle iktifa etmemişler, Balkanlara ve Batı Avrupa'ya doğru yayılmak istidadını göstermişlerdi. Bayan Kağan 562'de, İmparator Justinian'a elçiler gönderdi. Bizans arazisinde Avarların yerleşmesi için müsait bir saha istedi. Bizans hükümeti, herhalde 375'deki Vizigotlar vakasını hatırlayarak, bu ricayı kabul etmedi. Kendilerine Heruller ve Longobardlar tarafından işgal edilen Aşağı Pannonya'ya gitmeleri tavsiye olundu. Fakat Avarlar buna muvafakat etmediler. Çünkü buraları zapt etmek için, birçok kavimlerle, bilhassa Tissa Havzasından Pannonya'ya kadar olan sahayı elinde bulunduran Gepidler ve Longobardlarla mücadele etmek lazımdı. Bizanslılar, Avarları katiyen Tuna'nın beri tarafına geçirmek istemiyorlardı. Bildirildiğine göre, Bizans hükümeti **Okunim** adlı bir Avar elçisinin ağzından, Avarların Bizans sahasına yerleşmelerini müteakip neler düşündüklerine ait bazı şeyler öğrenmeye muvaffak olmuştu. Avarların bu gizli niyetleri keşfedilince Justinian'ın Avarlara red cevabı verdiği tasrih ediliyor. Avar elçilerinin İstanbul'dan dönüşlerine kadar, Avarların bulundukları yerde kalmaları için haber gönderilmiş, Tuna geçitlerinin sıkıca muhafazası yollu emirler de yazılmış ve Tuna boyundaki kalelerin garnizonları

kuvvetlendirilmişti. Bizans sahasında yerleşmek isteyenlerin ancak Avarların küçük bir kısmı olduğundan şüphe yoktur. Fakat Bizans imparatoru en küçük bir zümre dahi olsa, yabancı bir kitlenin Balkanlara ayak basmasını tehlikeli addediyordu. Avarların bu müracaatlarına red cevabı verilmesi ve üstelik Avar elçilerinin İstanbul'da alıkonması o zamana kadar hep dostane geçen, Avar-Bizans münasebetlerinin kökünden değişmesine sebep oldu (Menander, 286). Bayan Kağan, elçilerin mümkün mertebe çabuk dönmelerini emrettiği halde, Bizanslılar birçok bahane bularak, onları alıkoymuşlardı. Neticede Avarlarla Bizans İmparatorluğu arası gittikçe fenalaştı. Fakat Avarlar Tuna'yı zorlayacak bir durumda olmadıklarından, Bizans sahasına yerleşmek arzularından vazgeçmek zorunda kaldılar.

565 yılında Justinian ölmüş, II. Justin geçmişti. Bayan Kağan, hemen bir elçi göndererek, Justinian zamanında ödene gelen verginin devamını ve hatta arttırılması talebinde bulundu. Talep edilen vergi arasında: kaçaklara vurulan zincir, kilimler (yataklar), ve diğer makbul eşya da vardı. Bizans imparatoru bu vergiyi yollamaya devam etmezse, Trakya'nın Avarlar tarafından hücuma uğrayacağı bildirilmişti. Bizans imparatorunun bu tehdide ehemmiyet vermediği ve Kağan'ın talebini reddettiği bildiriliyor. Bizanslıların aldıkları bu vaziyet üzerine Avarların başka sahada fütuhata geçtikleri iddia edilmektedir. Bu saha, Bohemya ve Frank Devleti sınırlarıydı.

Hakikaten 572 tarihlerine doğru Avarların, Frank Devleti sınırlarına geldiklerini ve Franklara hücuma geçtiklerini öğreniyoruz. Buraya gelebilmeleri için, Karpatları şimalden geçtikleri sanılmaktadır. Elbe boyları ve hatta Ren havzası Avar tehlikesine maruz kaldı. Bununla Avar-Frank münasebeti de başlamış oldu.

Avar-Frank Münasebetleri

Bu sıralarda Frank Kralı Meroving sülalesinden **Siegebert** (Klotar'ın oğlu ve Klovis'in torunu) idi. Franklar ilk Avar hücumunu püskürtmeye muvaffak oldularsa da, 568'de vuku bulan ikinci Avar hücumunda yenildiler. Kral Siegebert esir düştü. Frankların tarihçisi Gregor de Tours, "her nevi sihirbazlıkta usta olan bu Hunların (Avarların) birçok garibeler gösterdiklerini" yazar. Avarların esas gayeleri Galya'yı işgal etmek olmadığından, Bayan Kağan, Siegebert ile bir uzlaşma akdetti. Buna göre Avarlarla Franklar arasında dostluk hüküm sürecekti. Frank kralı da buna mukabil Avarların ihtiyaçlarını kapatmak için ziraat mahsulleri yollayacaktı. Bunların, buğday ve sebze olduğu sarahaten kaydedilmektedir. Ayrıca koyun ve öküzler de gönderilecekti (Menander, s. 303). Göçebe bir kavmin, yerleşik ahaliden ilk fırsatta ziraat

mahsulü almaya çalıştığı bu misalle bir daha teyit edilmektedir. Bu uzlaşmadan sonra, Avarlarla Franklar arasında büyük harplere son verildiği anlaşılıyor.

Avarların Orta Avrupa'da (Pannonya'da) Yerleşmeleri (568) ve Bunun Ehemmiyeti

Moravya ve Bohemya'da hâkimiyetini tesis eden Bayan Kağan, bu defa Avarlar için bilhassa elverişli olan bugünkü Macaristan'a göz dikti. O sıralarda Macar ovası ve Aşağı Pannonya'da ise yine bir German kavmi olan Longobardlar bulunuyorlardı. Longobard Kralı **Alboin**, şimali İtalya'yı ele geçirmek niyetinde olduğundan, Bizans'la arası açıktı. Bizans hükümeti de Alboin'e karşı Gepidlerle bir ittifak akd etmişti. İşte bu karışık durumdan Avarlar istifadeye karar verdiler. Bayan Kağan ile Alboin arasında diplomatik görüşmeler oldu. Bizans kaynaklarına bakılırsa, bu hususta ilk teşebbüsü yapan Longobard Kralı Alboin olmuştur. Longobardlardan gelen bir elçi, Bayan Kağan'ı Gepidlere karşı ve galiba daha ziyade Bizans'a karşı, harekete geçmeye teşvik etmişti. Longobard kralının bildirdiğine göre: bütün Trakya ve "Skitya" Avarlar için açıktı. Bizans kaydına inanmak lazım gelirse, Bayan Kağan önce bu teklife yanaşmak istememişti; fakat sonra Longobardların eline geçecek davardan 1/10, ganimetin yarısı ve bütün Gepid arazisinin Avarlara bırakılması şartı ile ittifak akdini kabul etmişti. Bunu müteakip Avarların (ve Longobardların) Gepidlere karşı hücuma geçtiklerini öğreniyoruz. Mücadelenin bütün safhası ve teferruatı bilinmiyor. Yalnız Gepid Kralı **Kunimund**'un bu harpler esnasında öldürüldüğü, torununun devlet hazinesini alarak İstanbul'a kaçmaya muvaffak olduğu malumdur. Bizanslılar müttefikleri Gepidlere yardımda bulunmak için bir şey yapmamışlar, Gepidlere ait Sava üzerindeki mühim bir şehir olan Sirmium'u işgal ile iktifa etmişlerdi. Gepidlerin yenilmesi üzerine Avarlar bütün Tissa boyunu işgal ettiler. Longobardlar da, herhalde kuvvetli bir Avar kitlesinin daimi bir baskı altında bulunmak maksadı ile Şimalî İtalya'ya girdiler ve Longobard Krallığını kurdular (568-774). Onlardan boşalan Yukarı Pannonya da Avarların eline geçti. Bu suretle Bayan Kağan bütün Orta Avrupa'yı zapt etmiş oldu.

Avarların işgal ettiği saha coğrafî mevkii itibariyle fevkalade mühimdi. Burada yerleşen ve gayet kuvvetli bir teşkilata malik olan Avarlar, Avrupa'daki bütün devletleri tehdit edecek bir durumda idiler. Frank Devleti, İtalya'daki Longobardlar ve bilhassa Bizans İmparatorluğu, Avar tehlikesine maruzdu.

Avar kağanının bütün Slav kavimlerini itaat altına almasıyla, elinde hudutsuz bir insan kaynağı mevcuttu. Hun bakayalarının, bilhassa Kutrigur Bulgarlarının Avarlarla birlikte hareket etmeleri, Kağan'ın mükemmel atlı kuvvetlerini bir daha arttırmıştı. Avarların planlı bir müdafaa ve hücum

siyasetleri ile ahenkli olarak, geniş ölçüde Slav kitlelerinin lüzumlu sandıkları mahallere yerleştirilmeleri ile Avrupa'nın ortasında yepyeni bir durum hasıl olmakta idi. 568'de Avarların Pannonya'yı işgalleri ve Orta Avrupa'da sağlamca yerleşmelerinin Avrupa tarihinde büyük ehemmiyeti olduğundan, bu tarihi orta zamanların başlangıcı telakki edenler de vardır. Bu görüş tamamı ile doğru olmasa bile, Avarların faaliyetleri, hakikaten Avrupa tarihi için mühim olmuş ve derin izler bırakmıştır.

Bayan Kağan (560 ?-626 ?)

Türkçedeki "Bay" (zengin) ve "Bey" ile aynı kökten geldiği zannedilen "Bayan" adı, Avarlardan başka Kutrigur Bulgarlarında da mevcuttur. Ayrıca bir lakap olan "Bağan" sözü de malumdur. Yalnız "Bayan" şeklinin Türkçeden ziyade Moğolcaya benzediği zannolunuyor. Eğer bu doğru ise, Bayan Kağan'ın sülalesi Moğol meşeli olması lazım gelir. Avarların, Orta Avrupa'ya hareketlerinden önce, başlarında bulunan Bayan Kağan'ın ne zaman ve nerede olduğu bilinmiyor. Malum olan cihet, Avarları Avrupa'da büyük bir devlet haline getiren zat O'dur. Yaptığı icraatı, Bayan Kağan'a, Türk tarihinin en mümtaz simaları arasında yer vermektedir. Avar nüfuzunu Turla sahillerinden Bohemya'ya, Elbe boylarına, Baltık Denizi sahillerine, oradan Macaristan ve Dalmaçya'ya kadar götüren hep Bayan Kağan'dır. Kendisinin yüksek bir devlet adamı, mümtaz bir teşkilatçı ve eşsiz bir kumandan olduğu anlaşılıyor. VI. Yüzyıl sonu ve VII. Yüzyıl başı Bizans kaynaklarında hep "Kağan" diye adı geçen bu Avar hükümdarı (Menander, 338 ve devamı; Theophanes I, 397 ve devamı) 60 yıldan fazla Avarları idare etmişe benziyor. Eğer İstanbul'un Avarlar tarafından muhasarasını o idare etmişse, en az 65 yıl tahtta kalmış oluyor.

Kendisinin şahsına, kıyafetine ait hiçbir kayda malik değiliz. Yalnız on bir tane oğlunun öldüğü (yedisi hastalıktan, dördü harpte) bildirildiğine göre oğullarının adedi epey bir yekûn tutmuşa benziyor. Şahsen çok şövalye ruhlu olduğunu ve düşmanın bile dini hislerine hürmet ettiğini gösteren bir vaka nakledilmektedir (Bkz. ileride).

Büyük Karl'ın adı, "Kral" (Korol) şeklinde Avarlar arasında "Melik" (Kral) manasında kullanıldığı gibi, Avarların kağanı Bayan adının da Cenub Slavlarında Bey manasındaki büyük bir mansabı ifade eden "Bân" şeklinde devam ettiğini söyleyenler vardır.

Sirmium Şehri ve Çevresi Meselesi ve Bizans'la 570 Barışı

Avarlar, 568'de Gepidleri yendikten sonra vaktiyle Gepidlere ait olan bütün arazi ve şehirler üzerinde hak iddia etmekte idiler. Bunlar arasında Sava nehri boyunda, gayet mühim bir kale olan Sirmium Şehri de vardı. Bu kalenin, Gepidlerin yenilmelerini müteakip Bizanslılar tarafından işgal edildiğini söylemiştik. Bizanslıların müttefikleri olan Gepidlerin mağlubiyetlerinden çıkan bazı meseleleri tanzim için Bizans'tan **Vitalian** adında bir elçi Bayan Kağan'a gönderilmişti. Elçiye mütercim sıfatı ile **Komitas** adında biri de katılmıştı. Avar hükümdarı, Bizanslıların Gepid kaçaklarını ve devlet hazinesini kabullerinden ötürü, fevkalade hiddetlenmişler ve İstanbul'dan gelen elçi heyetini zincire vurmuşlardı.

Sirmium kalesinin Bizans kumandanı **Bonus** namında bir general idi. Avar kağanı ona adamlar göndermiş, kalenin vaktiyle Gepidlere ait olması hasebiyle şimdi Avarlara bırakılması lazım geldiğini iddia ediyordu. Bizanslılar bunu kabul ettikleri takdirde gayet hafif şartlarla barış yapacağını da bildirdi. Bu şartların ne olduğu bile nakledilmektedir: gümüş bir plaka, biraz altın ve "Skit" usulü bir giyim. Sirmium kumandanı ve şehrin başpapazı, imparatordan bir emir almaksızın, Kağan'ın teklifini kabul edemeyeceklerini bildirdiler. Bayan Kağan, Bizanslıları korkutmak maksadı ile kendine tabi Kutrigurlardan 10.000 kişiyi, Sava'yı geçirip Dalmaçya üzerine salıverdi. Kendisi ise Gepidlerin arazisini tamamıyla idaresi altına almak için hareket etti.

Bunu müteakip Bizans hükümeti ile Avar Kağanı arasında Sirmium kenti münasebeti ile müzakerelere başlandı. Karşılıklı elçiler gelip gitmekte olduğunu görüyoruz. Bayan kağan hukuken kendisine ait olduğunu iddia ettiği bir şehri almak için bile evvela diplomatik yollara başvurması, onun "tipik bir barbar reisi" olmadığını göstermeye kâfidir. Avar elçisi olarak **Tagrit** (Tagritios) Sirmium'a gönderilirken, Bizans elçileri de (Vitalian ve mütercimi) birlikte dönmüşlerdi. Avar kağanı Sirmium'un kendisine bırakılmasını, Justinian zamanında verile gelen verginin ödenmesini, Gepidlerden olup Bizans'a iltica eden **Ustibad**'ın teslim edilmesini talep ediyordu. İmparator II. Justin bu şartları şerefi ile kabili telif bulmadığından, reddetti. Bonus'a yeniden emirler yazılarak, harbe hazırlanması bildirildi. Bayan bir müddet sonra, Tagrit'i ikinci defa Sirmium'a gönderdi. Eski taleplere bir de "bir müddetten beri ödenmeyen vergilerin de gönderilmesi" ilave edilmişti. Kumandan Bonus'un müzakerelerin içinden çıkamayacağı anlaşılınca İstanbul'dan Kayser Tiberius, Kağanla müzakerelere memur edildi ve Sirmium'a gönderildi.

Bayan Kağan bu defa Bizanslılar ile müzakerelere, tanınmış kumandanlarından **Aspik** (Aspikh)'i memur etti. Avarların Aşağı Pannonya'ya yerleşmek için arazi istedikleri anlaşılıyor. Tiberius, Avarların bu isteklerini

kabul etmiş, Sava nehrinin şimal kıyısında Avarların yerleşebileceklerini, fakat arazi sahiplerinin oğullarının rehin olarak Bizans'a verilmelerini şart koymuştu. Avar elçisinin de bu şarta muvafakat ettiği anlaşılıyor. Fakat uzlaşma yine hâsıl olmadı. Çünkü İmparator Justin, Kayser'in düşündüğünü doğru bulmamış ve şartları tasvip etmemişti. Bunun üzerine müzakereler kesildi. Bizans ordusu Tiberius'un kumandasında müdafaaya hazırlandı. Avarlar harekete geçerek, Bizanslıları mağlup ettiler. Tiberius hemen barışa talip oldu. Sirmium Bizanslılarda kalmak, fakat Aşağı Pannonya'da Avarların yerleşmesini kabul etmek üzere, 570'de barış akdedildiği anlaşılıyor. Bizans hükümeti vaktiyle olduğu gibi, Kağana yılda 80 bin nümizma göndermeyi kabul ediyordu.

Sirmium'un Avarlar Tarafından Zaptı, Balkan Yolunun Açılması (582)

577 yılı barışı ile Sirmium meselesi halledilmiş, ancak geciktirilmişti. Bu barıştan sonra Sava'nın şimal sahasına, Avarların yerleştirilmiş olmaları lazım gelir. Fakat buraya avar kıtalarının girmesi yasak edilmişti. Bu durum 580'e kadar devam etti. O yıl Kağan, Tagrit'i Bizans'a mutat vergiyi almak için yolladı. Aynı zamanda da, hazırlatmış olduğu nehir gemilerini Tuna'ya salıverdi. Kara ordusunu da Sirmium üzerine sevk etti. Sava'nın Tuna'ya döküldüğü yerde Singindunum kalesi vardı (bugünkü Belgrat vevkiinde). Buradan Sirmium'a yardım gelmesine mani olmak maksadı ile Avar kağanı nehir filotillası inşa ettirmişti. Bir taraftan nehir ve diğer yandan karadan harekete geçen Avarlar, Sava'nın cenub sahiline geçmek ve Sirmium'u kuşatmak maksadı ile Sava üzerinde bir köprü yapmaya da başlamışlardı. Sirmium'daki Bizans kumandanı bütün bu hareketlerin barışa aykırı geldiğini söylemiş ise de, Bayan Kağan kendini haklı çıkarmak için bu hareketin Bizans'a karşı olmayıp, Avarlara tabi bazı subayların Bizans arazisine girmiş olduklarını, bunlar tedip edildikten sonra Avar kuvvetlerinin Bizans gemileri ile Tuna'yı geri geçeceklerini söylüyordu. Avar hükümdarı, bu şekilde Bizans'a hatta yardım edilmiş olduğunu iddia etmekte idi. Çünkü Slavlar Bizans sahasında birçok zarar ve ziyana sebep olmuşlardı. Kağan'ın böyle bir harekete başlarken, Sirmium'u almak istediğini Bizanslılardan gizlemeye çalıştığı anlaşılıyor.

Bizans İmparatorluğu o sıralarda gayet müşkül bir vaziyette idi. Sasanîlerle harp devam ettiğinden, Balkanlar'daki kuvvetler Doğu Anadolu'ya ve Ermenistan'a celp edilmiş, kalelerin garnizonları gayet zayıftı. Avarlarla barış devam ettiğinden, Sirmium ve diğer şehirlerde yiyecek stokları da yapılmamıştı. 580'de Avarların harekete geçmesi üzerine, Bizans Sarayı hemen aktif bir şekilde hareket edemediğinden, öteden beri Avarların en büyük düşmanları olan Türklerle tehdide kalkıştılar. Tam o sıralarda, 576'da Türkler (Göktürklerin bir şubesi) Kırım'a kadar ilerlemiş bulunuyorlardı. Bizans

İmparatoru, Avar Kağanına haber göndererek, Türklerin Avar sınırına bu kadar yaklaştıkları bir zamanda, Avarların Slavları tedip için Tuna'yı geçmelerini doğru bulmadığını bildirdi. Bizans hükümeti Türklerin hareketleri hakkında Kağanı muntazaman haberdar edeceğini vaat ediyordu. Böylece Kağan da buna göre Slavlara karşı harekete geçebilecekti. O sıralarda İstanbul'da bulunan Avar elçisi Bizanslıların bu görüşlerini tasvip eder göründü ve Kağanı da buna ikna edeceğini bildirdi. Bunu yaptırmak maksadıyla kendisine çokça hediye verildiğini görüyoruz. Fakat bu elçinin başına gelen şu felaket, Avar-Bizans münasebetlerinin birbirine vahamet kesbetmesine sebep oldu. Az miktarda Bizans muhafız askerleriyle İllirya'dan memleketine gitmekte olan Avar elçisi Slavların hücumuna uğradı ve öldürüldü. Demek ki, Bizans İllirya'da asayişi muhafaza edecek bir konumda değildi. Bayan Kağan Bizans'a hemen yeni bir elçi gönderdi. **Solak** (Solakhos) adını taşıdığı bildirilen bu elçi, Kağan tarafından alınan bütün tedbirlerin yerinde olduğunu beyan ettikten sonra, Sirmium şehrinin derhal Avarlara bırakılması talebinde bulundu. İmparator Tiberius'un (578-582) buna şu cevabı verdiği bildiriliyor: "Sirmium şehrini teslim etmektense, iki kızımdan birini Kağan'a vermeye hazırım". Bu red cevabı üzerine, Avarlar Sirmium şehrini muhasara ettiler.

Sava ve Tuna nehirleri Avar gemileri tarafından tutulduğundan, Bizanslılar şehre ancak İllirya'dan bir miktar asker gönderebildiler. Bu kıtaların kumandanlarından Theognis, Sava üzerindeki Kasia ve Karbonaria adalarına giderek Bayan Kağanla görüşrü. Kağan kalenin hemen boşaltılmasını isteyince, müzakerelerden hiçbir netice çıkmadı. Muhasara uzadı. Şehirde müthiş sıkıntı baş gösterdi. İmparator Tiberius, ahalinin eziyetine son vermek maksadı ile nihayet Sirmium'u feda etmeye karar verdi. Şehir "vire" ile telsi oldu. Yani ahalisi mal ve mülklerini bırakarak dışarı çıkacaklardı. Kağana 240 bin nümizma ödenecekti. Bundan böyle, vaktiyle kararlaştırılan 80 bin de muntazaman yollanacaktı. Bu vakanın 582'de cereyan etmiş olduğunu öğreniyoruz. Balkanların kilidi olan Sirmium kalesi bu suretle Avarlara geçmişti. Sirmium kalesinin zaptı ile Avarlara Balkan yolu açılmış bulunuyordu. Bayan Kağan'ın derhal yeni taleplerde bulunmasının sebebi bu muvaffakiyetin bir neticesi olduğundan şüphe yoktur. Avar hükümdarı o senenin vergisini almak için İstanbul'a bin elçi göndermişken, mutat 80 bine 20 bin ilavesini talep etti. Kağan, İstanbul'a Hindistan'dan bir fil geldiğini duymuş, bir defalık görmesi için bu filin kendisine yollanmasını rica ediyor, hemen geri göndereceğini de bildiriyordu. Bizans İmparatoru, Kağanın arzularını yerine getirdi. Filin geri gönderilmesi münasebetiyle Kağan'ın tekrar hediye istediğini öğreniyoruz. Bayan'ın arzu ettiği altın işlemeli bir yatak yollandı. Sasanîlere karşı harp halinde bulunan Bizans hükümeti Avarların bütün taleplerini tatmin etmek mecburiyetindeydi.

Balkanlarda Avar Hâkimiyeti

Sirmium zapt edilince, Avar-Bizans münasebeti yeni bir safhaya girdi. Bayan Kağan, Bizanslıların Anadolu'daki harplerinden, Balkanlar'daki Slav akınlarından faydalanmaya karar vermişti. Evvela Sava mansabındaki Singidunum şehrini zapt etti. Bunu müteakip İllirya'nın birçok şehri de Avarların eline geçti. Bir müddet sonra Avarların Balkan yarımadasına girdiklerini görüyoruz. Anchiales şehri zapt edilmiş, Avar akınları ta uzun surlara (İmparator Anastas zamanında yapılan) kadar geliyordu. Bu suretle, Balkanlar'da artık Bizans nüfuzu kalmamış gibiydi. Bu durum karşısında İmparator Maurikios sulh istemek için Kağan'a elçiler gönderdi.

İmparator Maurikios zamanında (582-602) baş gösteren iç düzensizlikten Avarların azami derecede istifade ettikleri görülüyor. Trakya dâhil olmak üzere, Balkanların orta kesimleri Avarların akın sahasını teşkil etmişti. Harpler ve hastalıklar yüzünden çok miktarda ölen yerli Rum ahaliden boş kalan köylere Slav unsurları gelmişlerdi. Bu Slavların Avarlar tarafından yerleştirilmedikleri kuvvetle muhtemeldir. Bu tarzda iskân edilen zümrelerin Avarlar tarafından ekin ekmeye mecbur tutuldukları da zannedilmektedir. Slavların bir kısmı Avar efendilerine ziraat mahsulleri yetiştirmekte iken, bir kısmı da Avar akınlarına "Befulci"* sıfatı ile iştirak etmekte idiler. Balkanlar'daki Avar nüfuzu arttığı nispette Slav akınlarının sahası da genişliyordu. Çok geçmeden Ege Denizi'ndeki adalar ve hatta Anadolu sahilleri Slavların tecavüzlerine uğramaya başladı. Bu suretle Balkanlar'da Avar hâkimiyetinin yerleşmesi ile Slav unsurunun artması arasında sıkı bir bağ vardır.

Büyük Avar akınlarından birinin 587'de vuku bulduğunu görüyoruz. Bayan Kağan'ın kuvvetleri "Mizya" ve "Skitya" ya girerek, Ratiarna, Kenonia, Akus, Dorstol (Silistre), Zarpad ve Markianopol şehirlerini zapt ettiler. Bizans'ın bu devir tanınmış kumandanlarından **Komentiolus**, Avarlara karşı gönderildi. 40 bin kişilik bir ordu ile Anchiales'e vardı. Maiyetinde **Kaston** ve **Martianos** adlı iki yüksek zabit de vardı. Kementiolus, Kağan'a karşı çete savaşı yapmayı muvafık bulmuş, üçer bin kişilik kıtalarla adları geçen iki zabiti harekete geçirmişti. Bununla Avarların Tuna'yı geçmeye icbar edildikleri anlaşılıyor. Bir müddet sonra Avar Kağanı, Rodop Dağları'nın cenubundaki yoldan ilerledi, Trakya'ya girdi ve uzun surlara kadar geldi. Bu münasebetle şöyle bir vakanın cereyan ettiğini öğreniyoruz. Bizans kumandanı Komentiolus, Martianos ile birlikte Balkan ormanlarında saklanmışlar, icabına göre harekete hazırlanmışlardı. Avar kıtalarının Trakya'da muhtelif yerlere dağıldıkları haberi

---

* Öncü, akıncı birlik (S. Acar).

alınınca, bunları arkadan vurmak maksadı ile iki kumandan saklandıkları yerden çıkmışlar ve ilk Avar nöbetçi hattını geçmişlerdi. Bir tesadüf eseri olarak, talih yardım etmeseymiş, Kağan Bizanslıların eline düşecekmiş. Bizans kıtasındaki bir katırın sırtındaki yükü kaymış, katırın arkasından giden kimse, hayvanın sahibine avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "döndür, birader döndür" diye bağırmıştı (Theophanes, 337). Katırın sahibi bunu duymamış, fakat kıta efradı itişmiş ve düşman yaklaştı zannı ile "dön, dön" diye bağırarak kaçmaya başlamışlardı. Oraya yakın bir yerde bulunan Avar Kağanı da, bu sesleri duyunca korkuya kapılmış, oradan kaçmış gitmişti. Öyle ki, kimse kimseyi takip etmeksizin, Bizanslılar bir tarafa, Avarlar da başka tarafa kaçmışlardı. Theophanes tarafından nakledilen bu vaka, eğer hakikaten cereyan etmişse, Bayan Kağan az daha Bizanslıların eline düşecekmiş.

Bu vakadan az bir zaman sonra Avar kuvvetleri kendilerine gelerek Apiria şehrini muhasara ettiler. Şehirde bol miktarda müdafaa (ve muhasara) aletleri ve erzak bulunduğu halde, kumandan **Busas**'ın Avar Kağanı ile anlaştığı, şehri teslim ettiği bildiriliyor. Hatta muhasara aletlerinin nasıl kullanıldığını öğrettiği bile iddia ediliyor. Bunu müteakip Avarlar, birçok Bizans şehrini zapt ettiler. Tuna boyundaki Bizans kıtalarının da hırpalandığı, kumandanlardan yukarıda adı geçen **Kastos**'un[*] Avarlar tarafından esir edildiğini de öğreniyoruz. Bu suretle 590 tarihlerinden sonra, Balkanlar'da Bizans kuvvetleri aciz bir duruma düşürülmüşlerdi.

600 tarihlerine doğru Avar nüfuzunun büsbütün arttığı anlaşılıyor. Akınlar birbirini takip etmekte; Bizans şehir ve köyleri hücuma uğramakta idi. Mamafih bu sıralarda cereyan eden vakaların tarihleri sarahatle bilinemiyor. Karışık kayıtlardan görüldüğü veçhile, Sirmium ve Singidunum şehirlerinin yeniden Bizanslıların eline geçtiği anlaşılıyor. Bayan Kağan, mutat verginin gönderilmesi için İstanbul'a adam yollamışken, bu verginin arttırılmasını da talep etmişti. Bu talebin yerine getirilmemesi üzerine, Sirmium ve Singidunum şehirleri Avarlar tarafından muhasara edildi. Demek ki, Sirmium şehri-kaleleri yıkılarak, Avarlar tarafından terk edilmişti. Zaten göçebelerin şehirleri benimsemedikleri malum bir şey olduğuna göre, buna hayret edilmemelidir. Sirmium ve Singidunum şehirlerinin akıbeti hakkında bir şey bildirilmiyorsa da Avarların yeniden Orta Balkanlar sahasına geldiklerini görüyoruz. Anchialos'u zapt ettikten sonra, Dridzipera'yı muhasara ettiler. Bu hareketi önlemek maksadı ile Bizans kumandanlarından **Priskus**, Çorlu'da kuvvet topladı. Avarlar bu şehri de muhasara ettiler. Bizans kumandanının, imparatorun ağzından kendisine (Priskus'a) hitaben sahte bir mektup yazarak, büyük

[*] Bu isim metinde ilk kez burada geçmektedir (S. Acar).

kuvvetlerin ve donanmanın harekete geçtiğini bildirmesi ve bu mektubun Kağan'ın eline düşmesi üzerine Avar Kağanı'nın az bir hediye mukabilinde barış akdederek, geri dönüp gittiği bildiriliyor (Theophanes, I, 416-417).

Bizans'taki durum çok karışık idi. Bira yandan Sasanî kuvvetleri birkaç koldan Anadolu'ya girdiler. Balkanlar'da Avarlar ve Slavlar da istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Bayan Kağan'ın Bizans'ta cereyan eden olayları, askerî hareketleri ve orduda yapılan yeni tayinleri dikkatle takip ettiği görülüyor. İmparator Maurikios, kumandan Priskus'u alıp (Trakyadan) yerine (imparator) biraderi Petro'yu tayininin öğrenilmesi üzerine, Avar Kağanının bunun sebebini öğrenmek istediğini görüyoruz. Vazifesi başından henüz ayrılmamış olan Priskus, izahat vermek üzere, tabip Theodor'u elçi olarak Bayan Kağan'a gönderdi. Avar hükümdarının bu elçiye gayet kötü muamele ettiği bildiriliyor. Zira Kağan kendisini bütün kavimlerin efendisi saydığından (Theophanes, I, 421) istediğini yapabileceğini zannediyordu. Bizans elçisinin Kağanı insafa davet maksadıyla, Mısır Firavunu Sasostris'in hikâyesini naklettiği, Bayan'ın buna kızmadığını, gülerek cevap verdiği, barışa hazır olduğunu söylediği naklediliyor. Bizans kumandanının elindeki esirleri iade etmesi şartıyla barışı yenilediğini öğreniyoruz.

Bu sıralarda Bizans'ın Balkan eyaletleri, Tuna'yı geçerek beri tarafı yağma eden Slavların arkası kesilmeyen hücumlarına maruz kalmıştı. Zaten Avar Kağanı ile Bizans'ın dost geçinmek isteyişinin asıl sebebi de bu idi. Slav kabileleri, umumiyetle, Avarlara tabi olduklarından Kağan bir dereceye kadar bu akınlara mani olabilirdi. Bizanslıların kendileri de Tuna sınırını muhafaza yolunda büyük gayretler sarf ediyorlardı. Singidunum ve Novas gibi Tuna kıyılarındaki şehirler tahkim edilmişti. Hâlbuki her iki şehrin de Avar arazisi içerisinde bulunduğu Bayan Kağan tarafından iddia edilmekte idi. Yeni Bizans kumandanı Petro, Tuna boyunda müdafaa tedbirleri almakla meşguldü. Zaten bir müddetten beri Bizans kuvvetleri Tuna'nın şimal sahasında harekette bulunmakta idi. Tam bu sırada, bin kadar Bulgar atlısı Bizanslılara yaklaşmıştı. Bulgarlar, Kağan ile İmparator arasında barış hüküm sürdüğünü öğrenince çekilip gitmekte iken, Bizanslılar bunlara hücum ettiler. Bulgarlar, adam göndererek barış olduğunu söylemişlerse de Bizanslılar hücumlarını durdurmadılar. Bunun üzerine Bulgarlar da mukabelede bulunarak, Bizanslıları yendiler ve kaçmaya mecbur ettiler. Naklettiğimiz bu vakada görüldüğü veçhile Bulgarların hem Avarlara tabi oldukları hem o sıralarda Tuna'ya yakın bir yere göç ettikleri açıkça belli olmaktadır. Diğer yandan Bizans'ın barış şartlarına riayet etmediği de anlaşılmaktadır. Bayan Kağan bunu haber alınca, hemen elçiler göndermiş, barışa aykırı harekette bulunduğundan ötürü, Petro'yu tehdit etmişti. Bizans kumandanı, bir sürü yalanlar söylemekle barışı güç kurtarmıştı.

Az bir zaman sonra, İmparatorun biraderi Petro, beceriksizliği yüzünden Trakya ve Tuna orduları kumandanlığından azledildi. Eski kumandan Priskus'un Tarkya'ya geldiğini görüyoruz.

Priskus, Tarkya'daki kuvvetleri teftiş edince, bunların pek azaldığını tespit etmişti. Elde mevcut kıtalarını almış, Tuna boyundaki Novas şehrine gitmişti. Avar Kağanı, Bizans kumandanının bu hareketinden şüphelenmiş, askerin buraya getirilmesinin sebebini öğrenmek istemişti. Priskus da avlanmak maksadı ile geldiğini bildirince, Kağan "başkasına ait bir sahada avlanmanın doğru olmadığını" bildiren bir haber yolladı. Priskus ise buranın Bizans'a ait olduğunu iddia ediyordu. Bunun üzerine Avarlar ilerlediler ve bir müddetten beri tekrar Bizanslıların eline geçtiği anlaşılan Singidunum şehrinin surlarını yıktılar ve Bizans arazisine girdiler. Bundan haberdar edilen Priskus hafif bir gemiye (Dromonas) bindi, Konstantiol'a hareket etti. Burada Bayan Kağanla buluştu. Mülakatın şöyle cereyan ettiği bildiriliyor: Bayan Kağan "-Azizim Priskus, burası benim saham değil mi? Sen bunu yalanla benden almak mı istiyorsun? Tanrı, benimle ve İmparator Maurikios arasında hakem olsun. Benim elimde Bizans ve Avar askerlerinin kanını yeniden akıtmak mı istiyorsun?". Priskus "-Bizden ancak bir tek şehir koparıp almadınız ki". Bayan "-Elli Bizans şehrinin barbarların eline geçtiğini görmekte gecikmeyeceksiniz". Buluşmadan bir netice çıkmadığı, Kağanın son cümlesinden anlaşılıyor. Bizans kumandanı, Kağanla görüşmeyi müteakip, Singidunum'a hareket etmiş, oradaki Bulgarları kovmuş ve şehrin kalelerini yeniden yaptırmaya başlamıştı. Avar Kağanı ise Priskus'a elçiler göndererek yaptığı hareketten ötürü ihtarda bulunmuştu.

599(?)'da Bayan Kağan'ın Dalmaçya'ya büyük bir sefer açtığını öğreniyoruz. Priskus, başbuğlarından **Gundues** adlı birini göndererek Avarların hareketini takip ettirdi. Bizans zabiti ele geçirdiği iki "barbar"ı (Avar veya Bulgar) adamakıllı sarhoş ettikten sonra, bunlardan iki bin ağır silahlı Avar'ın alınan esirleri getirmekte olduklarını öğrendi. Gundues bu kıtanın arkasına düşmüş, ani bir hücumla muhafızları imha etmiş, esirleri kurtardıktan sonra Priskus'un yanına dönmüştü. Bu kötü haber Bayan Kağana ulaşınca, Avar kuvvetlerini Dalmaçya'dan çekmişti.

600 yılının Mart ayında, Priskus'un kıtaları ile Singidunum'a geldiği duyulunca, Avar Kağanı bir baskın şeklinde Mizya'ya girdi. Ve Tomosia şehrini ele geçirmek için mücadeleye girişti. Bu vaziyet karşısında Priskus, Singidunum'u bırakarak tehdit edilen şehrin yardımına koştu. Tomosia yakınında cereyan eden mücadele münasebetiyle Bayan Kağan tarafından şu centilmence hareketin yapıldığı bildirilmektedir: Avar kuvvetleri Tomosia'yı kuşatınca, Paskalya Yortusu gelivermişti. Hâlbuki şehirde büyük bir sıkıntı ve

kıtlık hüküm sürmekte idi. Şehirdekilerin yortularını rahatça geçirebilmelerini temin maksadı ile şehre erzak yollanacağı Bayan Kağan tarafından bildirildi ve bu maksatla hemen arabalar gönderilmesi istendi. Bizans kumandanı Priskus, derhal 400 araba yollamış, Bayan Kağan da bunları erzakla doldurup şehre göndermişti. Priskus'un da buna mukabele ettiğini öğreniyoruz: O zaman nadirattan sayılan Hindistan'dan ithal edilen muhtelif baharat (biber, baharat yaprağı vb.) Kağan'a hediye edilmişti. Arkası kesilmeden cereyan eden harpler esnasında cereyan ettiği bildirilen bu münferit vaka, Avar Kağanının başkalarının, hatta düşmanının dinî hislerine ve bayramlarına karşı hürmet beslediğini açıkça gösterir. Bu aynı zamanda onun şövalye ruhlu bir asker olduğunu da belli eder. Yortu günleri bitince, Avar ve Bizans ordularının harbe devam etmeyerek, her ordunun kendi memleketine çekilip gittiğini öğreniyoruz.

İstanbul'da ise Priskus'un fena bir durumda bulunduğu sanılıyordu. Kendisine yardımda bulunmak üzere kumandanlardan **Komentiolus** gönderildi. Avar Kağanı onu karşılamak üzere hemen harekete geçti. Bizans kumandanı fena bir duruma düşünce, kağanla müzakerelere girişti. Bunun iç yüzü layıkıyla bilinmiyor. Yalnız Komentiolus'un bazı şüpheli hareketler yaptığı anlaşılıyor. Ertesi gün Bayan Kağan'ın kuvvetleri ilerlemeye başlayınca, Bizans kıtaları arasında karışıklık baş gösterdi ve bütün ordu kaçmaya başladı. Avarlar onları takibe koyuldular, birçok Bizans askerini kılıçtan geçirdiler. Komentiolus, Drizipora şehrine sığınmak istemiş, fakat halk tarafından taşa tutulmuş ve güç bela oradan kaçarak İstanbul'a gelebilmişti. Avarlar ise Drizipora'yı zapt ettiler ve yıktılar. Kağanı durduracak bir kuvvet kalmamış olduğundan, Avarlar Trakya'ya girdiler, birçok kasaba ve şehir onların eline geçti. Hesapsız ganimet ve esir aldılar. Komentiolus'un bozguna uğradığı haberi İstanbul'da büyük bir korku ve heyecan uyandırdı. Halkın birçoğu Chalkedon (Kadıköy) tarafına taşınmak istemişti (Theophanes, I, 431). İmparator Maurikios, bu hareketini durdurabilmek için payitahtın muhafazasına memur olan kıtaları, demleri, uzun surun muhafazası için gönderdi. Şehrin asayişini temin için de fevkalade tedbirler alındı. Saray meclisi ve senato ise, İmparatorun derhal Kağana elçiler gönderip barış müzakerelerine girişmesini iltimas etti.

Tam bu sıralarda Balkanlarda taun hastalığının korkunç bir şekilde cereyan ettiği biliniyor. Bu müthiş hastalık Avar ordusunu da kasıp kavurmakta idi. Gayet yüksek ateş yapan, vücudun şişmesi şeklinde kendini gösteren bu hastalıktan Bayan Kağan'ın bir gün içinde tam yedi adet oğlu öldüğü bildirilmektedir (Theophanes, I, 431). Yedi oğlunun birden ölümü, Bayan Kağan'a çok acı tesir yaptı: hatta bu yüzden barış müzakereleri için Drizipora'ya gelen Bizans Kayzeri (İmparator şeriki)'nin hediyelerini bile kabul etmek istemedi. Müzakereler başlayınca, Kağanın: "Tanrı, benimle İmparator

Maurikios arasında hakem olsun, zira barışı bozan İmparatordur" diyerek söze başlamış, elindeki her esir için bir nümizma verilirse esirleri iade edeceğini bildirdi. Bizans elçilerinin İmparatorun bunu ödeyemeyeceğini bildirmeleri üzerine, Kağan yarım nümizma istedi. Bizanslılar, İmparatorun dört keration (ufak para) bile veremeyeceğini bildirdiler. Bunun üzerine Kağanın hiddetlendiği ve elindeki bütün esirlerin öldürülmesini emrettiği bildirilmektedir. Avar Kağanına 50 bin nümizma vergi gönderilmesi, Avarların Tuna'yı geçmemeleri, sulh şartlarının esas maddelerini teşkil ediyordu. Bunu müteakip Avarlar kendi yurtlarına dönüp gittiler.

Teferruatı ile naklettiğimiz bu son Avar seferi ve Bizanslıların ağır hezimetleri, İmparator Maurikios'a karşı, Tuna ordusundaki asker arasında ve payitaht ahalisinde memnuniyetsizlik uyandırmıştı. Bir müddet sonra Yüzbaşı Fokas'ın isyanı çıkacaktır. Bu defaki Avar seferi esnasında Trakya'da ve Tuna boylarında Bizans ahalisinden birçoğunu öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Bayan Kağan'ın nüfuzu büsbütün artmış, Balkanların yegâne hâkimi derecesine yükselmişti.

Mamafih bu barış çok az bir zaman devam etti. Bu sıralarda adının yukarılarda birkaç defa zikredildiği General Komentiolus, Trakya'daki kuvvetleri başında İmparatora isyan halinde idi. İkinci bir Bizans ordusu da Priskus'un kumandasında Singidunum'da bulunuyordu. Komentiolus askerleriyle birlikte Priskus'a katıldı. İki General, İmparatorun haberi olmaksızın, Avarlarla olan barışa ehemmiyet vermeksizin, Kağana ait Tuna'nın ortasındaki Biminak adasını işgal ettiler. Bu suretle barış yeniden Bizanslılar tarafından bozulmuş oluyordu. Bu vaziyet karşısında Bayan Kağan dört oğluna ayrı kıtalar vererek, Tuna'nın geçitlerini muhafazaya memur etti. Bizans Generalleri hafif gemiler hazırlatmışlar, Avar arazisine hücum etmek üzere idiler. Komentiolus birdenbire hastalandığından, bu kuvvetleri Priskus kumanda edecekti. Bizans kuvvetleri nehir geçidindeki Avar kuvvetleri ile harbe tutuştular. Sabahtan akşama kadar süren tartışmada 300 Bizanslı askere mukabil 4000 barbar öldürüldüğü bilinmektedir (Theophanes, I, 435). Şüphesiz bu rakam çok mübalağalıdır. Buna rağmen Avarların mukavemetleri kırılamamıştı. Priskus'un kuvvetleri ikinci bir hücumda bulunmuşlar ve bu defa 8000 barbar öldürdükleri iddia ediliyor. Nihayet üçüncü Avarların dayanamayarak kaçtıkları, birçoğunun, o meyanda Kağanın dört oğlunun, nehirde boğuldukları bildiriliyor. Bayan Kağan'ın taze kuvvetlerle tekrar Bizanslılara karşı çıktığını fakat onun da yenildiğini görüyoruz. Priskus bu muvaffakiyetler üzerine, Tissa boyundaki Avarlara hücuma karar vermiş, 4000 kişilik bir kuvveti Tissa'nın öbür tarafına göndermişti. Bu kıta bir baskın halinde Avar ve Gepid çadırlarını basacaktı. Barbarların hiçbirşeyden haberleri olmadığı ve bir bayram tesit

etmekle meşgul oldukları bildiriliyor. Baskın hareketi tam bir muvaffakiyetle başarılmış, 30 bin Gepid ve diğer "barbar"ların (Avar ve Slav) öldürüldüğü, çok miktarda esir alınarak geri dönüldüğü yazılıyor. Avar Kağanının yeniden hareke geçtiği, fakat tekrar mağlup edildiği, birçok "barbar"ın Tuna'da boğulduğu, bilhassa Slavlardan ölenlerin çok olduğu kaydediliyor (Theophanes, I, 436). Bu harplerde Avarlardan 3200 ve barbarlardan (Gepid ve Slav) 2000 esir alındığını da öğreniyoruz. Bizans Generallerinin barış içinde bu tarzda düşmanca hareketlerinden ötürü, İmparatora bir mektup yazarak şikâyette bulunmuş, esirlerin iadesini talep etmişti. İmparator Maurikios da Bizanslıların muvaffakiyetlerinden habersiz olarak esirlerin iadesi hususunda Priskus'a bir emir gönderdi. Bunu müteakip Avarlarla Bizanslılar arasında yeniden normal münasebetler tesis edilmiş olmalıdır.

Barış yeniden uzun zaman sürmedi. Bizans İmparatorluğu içinde baş gösteren karışıklıklar, Perslerin tazyiki altında Bizans kuvvetlerinin Anadolu'ya nakledilmiş olması, Balkanlarda gayet zayıf kıtaların bırakılması, Avarlara hareket serbestîsi vermekte idi. Hele Priskus'un barışa mugayir, Tissa boyuna akın yapması, Avarları mukabelede bulunmaya sevk etmişti. Hakikaten büyük bir Avar ordusunun Aspik kumandasında, Trakya'ya yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Bayan Kağan'ın İstanbul'a hücuma hazırlandığı tahmin ediliyordu. Avarların harekete geçmelerinin sebepleri bilinmiyorsa da Bizans tarafından mutat vergisinin gönderilmediği, başlıca sebep teşkil etmişe benziyor. Bu vaziyet karşısında Trakya'daki Bizans kıtalarını Edirne'ye çekmek mecburiyeti hâsıl oldu. O sıralarda, İmparatorun biraderi kumandasındaki Petro'nun kumandasındaki bir ordu Tuna'nın şimal sahasında (Dobruca'da) "barbar"lara (Slavlara) karşı harekette bulunuyordu. Bizans'ın teşvikiyle Avarlara tabi bazı zümrelerin (Antların) isyan etmiş oldukları anlaşılıyor. Bayan Kağan'ın ilerlemesi üzerine, İstanbul'dan Kumandan Petro'ya bir emir gönderilmiş, ordusunu Tuna'nın cenub tarafına çekmesi bildirilmişti. Bu maksatla Tuna'ya gemiler sevk edildi. Bizanslıların bu hareketlerine mani olmak için, Aspik'in Tuna boyuna hareket ettiği anlaşılıyor. Aynı zamanda Kağana karşı başkaldıran Antlar da tedip edileceklerdi. Bu münasebetle cereyan eden mücadeleler esnasında bazı Ant zümrelerinin Bizanslılara katıldıkları bildirilmektedir. Avar kumandanı Aspik'in Antları tedip için büyük ölçüde bir sefer açtığı ve bu kavmi kâmilen dağıttığı sanılıyor (602). Bu tarihten sonra Antların bir daha zikredilmemeleri başka türlü izah edilememektedir.

Bizans kumandanı Petro'nun idaresindeki Bizans ordusu ise, Tuna'nın şimalindeki Slavlara karşı bazı hareketlerde bulunduktan sonra, İstanbul'un Avarlar tarafından tehdidi üzerine, Tuna'nın cenubuna geçmesi emrini aldığını söylemiştik. Bu defa kışın yaklaşması, bu emrin yerine getirilmesini zorlaştırdı.

Kumandan kışı Tuna'nın şimalindeki "barbar memleketinde" geçirmeye karar verdi. Hâlbuki Bizans askerleri (tıpkı sonraki Osmanlı efradı olduğu gibi) Tuna'nın şimalinde bütün kış kalmayı asla istemiyorlardı. Bundan ötürü orduda İmparatora karşı bir isyan çıktı. Hareketin başına Yüzbaşı geçirildi ve İmparator Maurikios'a karşı meşhur fitne bu şekilde başladı. Bizans kuvvetleri meşhur Fokas'ın peşinde İstanbul'a doğru ilerledikçe, Tuna boyu eyaletleri ve Trakya köyleri, kasaba ve şehirleri müdafaasız kaldılar. Bu vaziyetten Avarlar ve onlara tabi Slavlar, Gepidler ve Bulgarlar alabildiğine istifa ettiler. Bütün Balkan yarımadası fiilen Avarların hâkimiyetine girmiş bir durumda idi. İmparator Fokas'ın saltanatı yıllarında (602-610) bu vaziyet devam etti. Gayet zalim ve kabiliyetsiz bir kimse olan Fokas, imparatorluğun askerî kuvvetini ihya edemedi. Dış tehlikeden ziyade iç düşmanlar ile meşgul olduğundan, Anadolu'nun büyük bir kısmını Sasanîlere kaptırdığı gibi, 604'te Bayan Kağan'la anlaştığı veçhile, Avarlara her yıl 80 bin nümizma göndermeyi kabul etti. Bizans İmparatorluğu'nun bu kadar aciz bir vaziyete gelmesinden istifade eden Avar Kağanı, siyasî menfaatlerinin icabı olarak, Balkanlarda birçok Slav unsurunu yerleştirdi.

Avar Devletinin En Yüksek Devri (Sınırları ve Metbu Kavimler)

600 tarihlerinde Avarlara tabi olan sahanın çok geniş olduğunu görüyoruz. Bu sahanın sınırları katiyetle edilememekle beraber esas hatları bellidir. Avarların, Almanya, Mecklenburg ve hatta Oder nehrinin mansabına kadar gittikleri anlaşılıyor. Mecklenburg'daki, Obodriçlerle, Oder mansabındaki Volynyanların, Avarlarla ilgileri olduğu sanılmaktadır. Avarların ilerlemeleri neticesinde, Oder, Elbe, Saale, Main, Regnitz ve Nab boyundan birçok German kabileleri çekilip gitmişlerdi. Buraları ya Avarların kendileri veya Slavlar tarafından işgal edilmiştir. Avarların 603 yılına kadar Almanya'da buludukları, Kağan'ın Main ve Regnitz boyunda kışladığı malumdur. German unsurları tarafından boşalan sahaya Bayan Kağan'ın bir plan dâhilinde Slavları yerleştirdiği zannedilmektedir.

610 tarihlerine doğru Bayan Kağan'ın devleti, Baltık Denizi'nden Peleponnes'e, Orta ve Doğu Almanya'dan Doğu Tirol'e, Şarkî Avrupa'da ise Polesie'den Don nehrine kadar uzanan geniş sahayı ihtiva etmiş olmalıdır. İşgal ettiği sahanın genişliği ve burada yaşayan kavimlerin çokluğu bakımından bu devlet Attila İmparatorluğu'nu andırıyor, şu farkla: Attila İmparatorluğu bir Hun-Germen konfederasyonu mahiyetinde idi, Bayan'ın devleti ise bir Avar-Slav Devleti'ni andırıyordu. Hâkim unsur Avarlar olmakla beraber, bu sahada yaşayanların çoğu Slav ırkına mensup zümrelerdi. Slav olmayanlar arasında,

Avarlardan başka bir de Bulgarlar (Kutrigurlar) mühim bir kuvvet teşkil etmekte idiler.

Avarların Slavlar Üzerindeki Hâkimiyeti ve Bunun Ehemmiyeti

Avarların Orta Avrupa'ya gelişlerinden çok evvel, Slavların anayurtları olan Karpatların şimali ve Polesie'de yerleşik bir hayat sürdükleri biliniyor. Slavların bazı zümreleri M. S. IV. ve V. Yüzyıllarda Karpat mıntıkasından cenuba sarkmaya başlamış olmaları muhtemel olmakla beraber, büyük ölçüde Slav muhaceretinin Avarlar zamanında vuku bulduğu muhakkak gibi görünüyor. Yerleşik bir zümrenin geniş mikyasta harekete geçmesi, toprağını ve ev barkını bırakıp başka mıntıkalara gitmesi, ancak bir mecburiyet altında vuku bulur. Bundan ötürü büyük Slav kitlelerinin Orta ve Cenubî Almanya'ya, İllirya ve Dalmaçya'ya, Balkanların Doğu kısmına göç etmeleri de bir mecburiyet altında cereyan etmiştir. Bu mecburiyetin Avar hâkimiyeti ve Bayan Kağan'ın iradesi olduğu anlaşılıyor. Avar Kağanı devlet hudutlarını emniyet altına almak ve icabında düşman arazisine kolayca akın yapabilmek maksadı ile Slavları muhtelif sahalara yerleştirmiş olmalıdır. Eski Slav tarihi sahasında derin vukufu ile tanınmış Çek âlimlerinden L. Niederle bu görüşü kabul ve tasdik etmek istemiyorsa da Slavların bu tarzdaki ani yayılışlarını izah için tatmin edici bir izah da ortaya koymuş değildir.

Avar Kağanının emri ile Slavların "Dulyebi, Voliynyane" denilen zümresinden bir kısmı Pannonya'ya yerleştirilmişlerdir (Sonraki Dudlejpa Komitatus'u). Aynı zümrenin başka bir kısmı da Bohemya'nın cenubuna getirilmiştir (Doudleby ve Büyük Volyn mıntıkaları). Bunların üçüncü kısmı da Oder nehrinin mansabına gönderilmiş olmalıdır (Wollin Adası). Aynı veçhile Karpatların şimalindeki "Hırvat"ların bazıları Vistül (Visla) mansabında, Elbe ile Saale arasında, Karantania'da, nihayet Aşağı Pannonya'da ve Dalmaçya'da yerleştirilmişlerdi. Aşağı Pannonya ve Dalmaçya'daki Hırvatlar bilahare Hırvat Devleti'ni kurmuşlardır. Konstantin Porphyrogennetos tarafından Hırvatlara ait nakledilen rivayetlerden de Hırvatları Balkanlara getirenlerin Avarlar olduğunu gösteren cümleler ve isimler mevcuttur (De Adm. İmp[*]. 128, 148).

Avarlar tarafından Aşağı Elbe boyunca iskân edilen Slavlar, Sakson hücumlarına karşı, Saale boyundakiler de Bavyeralılara karşı bir tedbir olmak üzere sınırların stratejik bakımdan en mühim noktalarında yerleştirilmiş oldukları tahmin ediliyor. Yukarı Pannonya ve Tirol'un doğu mıntıkasına

[*] Bizans İmparatoru VII. Konstantin Porphyrogennetos (913-959)'un "De Administranto İmperio" adlı eseri (S. Acar).

getirilen Slavlar ise Şimalî İtalya ve Frank sınırlarını emniyet altında bulunduracaklardı.

Frank tarihi için esas kaynak sayılan Fredegar'ın kroniğinde Wendlerin yani Slavların, Hunlara yani Avarlara, "befulci" hizmeti yaptıkları sarahaten bildirilmektedir. "Befulci": öncü, yani akıncı ve yardımcı kıta demektir. Avarlar herhangi bir yere hücum ettiklerinde önden işte bu "befulci"leri, yani Slavları sürerler, kendileri ganimet ve esir toplamak için arkadan gelirlermiş. Bu usulün sonraki göçebe kavimlerde kullanıldığı malumdur. Moğolların Türkistan'ı ve Macaristan'ı istilalarında bunun benzeri kati olarak biliniyor. Avarlar kendileri münhasıran atlı kıtalar teşkil ediyorlardı, piyade kuvvetlerini ise çok kalabalık olan Slavlardan ve diğer metbu kavimlerden (Gepidlerden ?) teşkil ettiği anlaşılıyor. Büyük bir askerî kuvvete dayanan ve gayet sağlam teşkilata malik olan Avar Kağanının Slav zümrelerine istediği gibi hükmedecek bir durumda olduğu muhakkaktı. Bundan ötürü Slav kitlelerini ya yerleştirmek veya yardımcı asker sınıfı sıfatı ile istediği tarafa sevk edecek bir halde idi. Avarlar, Slavların tam manası ile efendileri idi. Bunun izleri Slav kabileleri tarihinde mevcuttur (Bkz. ileride).

Balkanların Slavlaşması

Avar faaliyetinin kalıcı izlerinden biri de Balkanların Slavlaşmasıdır. Bayan Kağan'ın Bizans'a karşı yaptığı seferlere Slavların da iştirak ettiklerini görmüştük. Bu Slavların "befulci" sıfatı ile Avarların öncü kıtalarını teşkil ettikleri ve en tehlikeli yerlere sevk edildikleri, bilhassa 626'da Avarların İstanbul'u muhasarası esnasında Slavları göreceğiz. Avar seferleri neticesinde Balkanların batı, orta ve doğu mıntıkalarındaki yerli Rum ahalisi imha edilince, buralara Avarların emri ile Slavların iskân edildikleri anlaşılıyor. Bu şekilde yerleştirilen Slavlar ziraatla meşgul olmaya ve Avar efendilerine toprak mahsulleri yetiştirmekle mükellef oldukları görülüyor. İşte Balkanların daimi bir şekilde Slav ahalisi tarafından işgali bu şekilde olmuştur. Vakıa Avarlardan daha önce Balkanlara Slav akınları yapıldığı biliniyor. İlk büyük Slav hücumunun 527'de olduğu malumdur. Fakat bunlar ancak akın mahiyetinde idi. Slavların Balkanlar'da, köylerde esaslı bir şekilde yerleştirilmeleri Ancak Avar hâkimiyeti devrinde vuku bulmuşa benziyor. Bizans İmparatoru ve tarihçisi Konstantin Porphyrogennetos gerçi Slavların İmparator Heraklius tarafından celb edildiklerini söylüyorsa da (De Adm. İmp., 123), eserinde Hırvatlara ait parçasında Hırvatların Avarlar tarafından getirildiğini gösteren açık deliller mevcuttur. De Adm. İmp. da Hırvatları, Pannonya'ya getiren beş biraderin adı zikrediliyor. Bu adlar üzerinde yapılan araştırmalar (Nikkola) bunların ancak Türkçe ile izah edilebileceklerini göstermiştir. Bu beş biraderin adları şunlardır:

Külük, **Alpel**, **Koşuncu**, **Mugel**[*]; iki kız kardeşin adı da aynı mahiyettedir: **Tugay**, **Buğa**. Bu şahıs adları Avar başbuğlarının adları olsa gerektir. Konstantin Porphyrogennetos zamanında (M. S. 950) Hırvatistan'da kalabalık bir Avar kitlesi mevcut olduğuna göre, Hırvatların ilk şeflerinin behemehâl Avar olduklarında şüphe edilmez.

Slavlarda Avar Tesirinin İzleri

Slavların bir müddet Avar hâkimiyeti altında kalmaları, sonraki Slav kavimlerinin inkişafları bakımından büyük ehemmiyeti haizdir. Mükemmel ordu ve devlet teşkilatına malik olan Avarlar (ve onlara tabi Bulgarlar) idaresinde), Slavlar gayet iyi bir mektep görmüşlerdir. VI. Yüzyıla kadar herhangi bir içtimaî teşkilatları olduğu asla bilinmeyen Slav kavimleri, Avar hâkimiyetinden sonra devlet kurmaya başlıyorlar. Zaten Slavları "beynelmilel" faaliyet sahasına çıkarmaya başlıyorlar. Avarlar "davar sürüleri besleyen" efendi zümre idiler. Hatta Slavcadaki "efendi" manasına gelen "hospodar, gospodar" sözü de herhangi bir şekilde, davar besleyen efendi ilgili görülüyor. (Farsça'daki "gusfend"in herhangi bir Türk veya İran kavmi vasıtasıyla Slavlara geçtiği sanılmaktadır). Bunun Avarlar zamanında olup olmadığı bilinemiyor.

Slavlar üzerindeki Avar tesirinin en bariz ciheti, Avarlara tabi olan ve Avarlarla çok sıkı münasebette bulunan Slav zümrelerinin devlet teşkilatı kurmuş olmalarıdır. Bohemya'daki Slavların, **Samo**'nun idaresinde ilk kez Slav devletini kurmaları, Hırvatistan'da da Avar nüfuzu zaafa uğrayınca hemen bir beylik kurulması bu meyandadır. Birçok Avar lakabının Slavcaya girmesi de Avar teşkilatının Slavlara yaptığı tesiri göstermektedir. Hırvatların beylerine "Ban" denilirdi. Bunun eski bir Türk lakabı olduğu bilinen "Bağan" veya "Bağa" ile ilgisi olduğu gibi, bazılarına göre bu lakap "Bayan" adının değişmiş bir şeklidir. Büyük Karl'ın adı "Kral, Korol" şeklinde Slavlarda "Hükümdar, Melik" manasında kullanıldığı düşünülürse "Bayan Kağan"ın adı da hükümdarlığı ifade eden bir söz anlamına gelmesi mümkündür. "Zuphan (Juphan)"ın da Slavcaya geçen diğer Avar lakaplarından olduğu malumdur. Bu lakap bilhassa Cenub Slavların da yerleşmiş ve "Bey" manasına gelmektedir. Muhtelif Türk zümrelerinde, "Kopan, Chopan, Çoban, Yopan" şeklinde tesadüf edilen bu lakabın Avar beyleri tarafından uzun zaman kullanıldığı, bunlar Slavlaştıktan sonra "Zupan" şeklinde devam ettiği anlaşılıyor. Aynı lakabın (aslı Yopan'dan gelmek üzere) Lehlilere "Pan" şeklinde geçmiş olduğu iddia ediliyor. Bu lakap zamanımıza kadar gelmiştir (Bey manasında).

---

[*] Beş isim olduğu belirtilmişse de notlarda sadece bu dört isim kaydedilmiştir (S. Acar).

Eski Slavcadaki, Türkçeden geldiği anlaşılan “Byku” (Boğa), “Volu” (Ulak, Öküz), “Koza” (Keçi), ve “Tvarogu” (Peynir, Tavaroğu) sözlerinin Avarlardan önce Slav diline girdiği zannediliyorsa da Avar hâkimiyeti zamanında bu sözlerin Slavlar arasında büsbütün yayıldığı mümkündür.

Bazı müdekkikler, Slavlar üzerindeki Avar hâkimiyetinin, Slavların etnik hususiyetlerine de tesir ettiğini kabul ediyorlar. Aslında “mavi gözlü ve sarışın olan” Slavlar, Avarlarla aynı yerde kaldıkları zaman (mesela Bohemya’da Regnitz boyundaki kışlaklarda), etnik hususiyetlerini kaybettikleri söylenmektedir. Avarların Slav kadınlarını zorlaması neticesinde, Slav ahalisinin tipi değişmiş imiş, Fredegar’ın kroniğinde Slav kadınlarının Avarlar tarafından taarruza uğradıkları ayrıca kaydedildiğinden, bu tip değişikliğin sebebi ve zamanı belli oluyor demektir. Hatta Almanya’nın Aisch boyundaki (Erlangen ile Bamberg arasında) ahalinin ablak yüzlü, elmacık kemikleri çıkık, gözleri çukurda ve kara saçlı olmaları, Avar tesirine yorumlanmaktadır. 965’te Bohemya’dan geçen Arap seyyahı İbrahim b. Yakub, Slavların esmer ve kara saçlı olduklarını yazmaktadır. Bütün bunlar gerek german ve gerek Slav unsuru üzerindeki Avar tesirinin izleridir.

Avarların Slavlar üzerindeki tahakkümlerinin uzak bir yankısı en eski Rus vakayinamesinde bile görülüyor. Vakanüvis, Slavların Balkanlara yayılışından bahsederken, Avar adı da geçiyor ve bu münasebetle şunları yazıyor: “Bu sıralarda Avar kavmi zuhur etti (Obry). İmparator Heraklius’a karşı yürüyerek, onu az daha tutsak ediyorlardı. Bu Avarlar yine bir Slav kavmi olan, Duleblere hücum ve onların kadınlarına çok eziyet ettiler. Eğer bir Avar (erkeği) herhangi bir yere gitmek isterse, arabaya at ve öküz koşmaz, üç, dört veya beş “Duleb” karısı koşar ve kendini çektirirdi”. Vakayinamenin bu satırlarında Avar erkeklerinin Slav kadınlarına musallat olmalarının izini görmek mümkündür. Avarların herhalde salgın bir hastalık yüzünden çok miktarda mahvolmaları ve neticede Slav kabilelerinin Avar hâkimiyetinden ani olarak kurtulmalarının Slavlar arasında şu atasözünün söylenmesine sebep olduğunu biliyoruz: “Pogiboşa yako Obry” (Avarlar gibi mahvoldular-gittiler).

İmparator Heraklius Zamanında Avar-Bizans Münasebeti

Bizans İmparatorluğu, Fokas’ın sekiz yıl süren saltanatı sonunda harap bir hale gelmişti. Anadolu, Boğaziçi’ne kadar yer yer Persler (İranlılar) tarafından işgal edilmişti. Balkanlar ise Avar Kağanının eline bırakılmış gibi idi. Kağan’a her yıl vergi göndermek şartı ile barış muhafaza edilebiliyordu. Bu vaziyet Bizans’ta yeni İmparator Heraklius’un tahta geçmesini müteakip (610) de devam etti. Heraklius her şeyden önce, İmparatorluk için daha tehlikeli olan Sasanîleri Anadolu’dan çıkarmak mecburiyetinde idi. Bu maksatla (Them)

teşkilatını yaparak yeni esaslara göre kuvvetli bir ordu tanzimine başladığını ve bazı hususta Avar askerî teşkilatı örnek tutulduğunu biliyoruz (Bkz. İleride). Ancak bundan sonradır ki Heraklius, Perslere karşı harekete geçebilmiştir. Anadolu'daki büyük harbe hazırlanırken, İmparatorun Balkanlarda Avarlarla mümkün mertebe iyi geçinmeye gayret ettiğini görüyoruz. Bayan Kağan'a yılda 50 bin nümizma tutan mutat verginin gönderilmesine çalışıldığı da malumdur. Bu hususta ufak bir ihtimalin Avarlar tarafından sefer açılmasına sebep teşkil ettiği biliniyor. 617 veya 618 de vuku bulan büyük bir Avar akını da bu yüzden olmuştu. Heraklius hemen elçiler göndermiş, barışmak istediğini ve aynı zamanda Kağanla da görüşmek arzusunda olduğunu bildirmişti. Kağan'ın buna muvafakatı üzerine, Heraklius yanında saray muhafız kıtası olduğu halde, uzun surun dışında Kağanla görüşmek üzere yola çıkmıştı. Kağan'ın adı bildirilmiyorsa da Bayan olması lazım gelir. Çünkü onun öldüğüne dair, Avarlarla pek yakından ilgilenen bu devir Bizans kaynaklarında kayıt yoktur. Bizans kaynağı, "Kağanın verdiği sözü ve ettiği yemini tutmayarak" Bizans İmparatorunu tuzağa düşürmek ve yakalamak teşebbüsünde bulunduğunu bildiriyor. Avarların Bizans İmparatoruna "hainane bir şekilde" atılmak niyetleri belli olunca, Heraklius kaçmış ve güç hal İstanbul'a gelebilmişti. İmparatorun ve muhafızlarının bütün ağırlıkları Avarların eline düşmüştü. Avarlar bütün Trakya'yı yağma ettikten sonra, çekilip gittikleri bildiriliyor.

Mamafih İmparator Heraklius, mülakat münasebetiyle cereyan eden vakaya ehemmiyet vermeyerek, ertesi yıl (619) Kağan'a yine elçi gönderdi ve barış yapılmasını istedi. Perslere karşı harekete geçebilmesi için İmparatorun Avarlarla mutlaka anlaşmış olması gerekti. Bayan Kağan sulh müzakerelerine muvafakat etmiş, elçilerini göndermiş ve barış şartları tespit edilmişti. Heraklius'un Kağan'a iki yüz bin nümizma vermeyi vaat ettiği bildiriliyor. Bu miktar altının gönderilmesine kadar rehin olarak da İmparatorun gayr-ı meşru oğlu Joannes ile İstanbul şehir emini Bonus'un oğlu ve başka birkaç kimsenin yollandığı biliniyor. Buna karşılık Bayan Kağan'ın sulh şartlarına riayet edeceği ve Bizans'a hücum etmeyeceğine dair söz verdiği anlaşılıyor. İmparator Heraklius bu suretle Avarları memnun ettikten sonradır ki, 622 Nisanında Perslere karşı büyük seferine başlayabilmiştir.

İmparator Heraklius sefere çıkmadan önce, Avar Kağanına bir mektup yazmış, "Roma İmparatorluğu'na göz kulak olmasını ve yardımda bulunmasını" ricadan sonra, "oğlunu Kağanın himayesine emanet ettiğini" de bildirmişti (Theophanes, I, 466). Bu mektup, İran seferinden önce Bizans'la Avarlar arasındaki münasebetin gayet iyi olduğunu göstermektedir.

Heraklius İstanbul'dan hareket ederken, payitahtın idaresini henüz pek küçük yaşta olan oğluna bırakmıştı. Fakat fiilî idare, başta Partik Sergius ve

şehir emini Particius Bonus olmak üzere üç kişilik bir niyabet heyetine verilmişti. Bizans İmparatoru 622'de ilk başarılarından sonra, Kafkas sınırlarına hareket etmiş, Perslere karşı Hazarları kazanmaya muvaffak olmuştu. Hazarlar tarafından indirilen ilk darbelerden sonra, Heraklius 625-626 yılında İran'ın şimal batısındaki eyaletlerine girmek için hazırlanmakta idi. Fakat Persler de cenub yolu ile Anadolu'ya girmişler, kumandanları Servazar'ın kıtaları Chalkedon (Kadıköy) ve Chrysopolis (Üsküdar) şehirlerini işgal etmişlerdi. 626 yılı girerken durum böyle idi. Perslerin İstanbul'u zapt etmek suretiyle, Heraklius'un Doğu Anadolu'daki başarılarını hiçe indirmeye çalıştıkları anlaşılıyor. İstanbul'u alabilmek için ise, şehrin Avrupa tarafından da kuşatılması ve donanma ile de harekete geçilmesi gerekli idi. Servazar'ın Avarlarla işbirliği yapmak istemesi kuvvetle muhtemeldir. Bayan Kağan'a adamlar göndererek İstanbul üzerine hücuma teşvik etmesi ihtimal dâhilindedir. Ya İranlılar veya Bizanslıların vaktiyle verdikleri sözü tutmayarak, gerek 200 bin nümizmayı gerek yıllık vergiyi göndermemeleri sebebiyle, Avar Kağanı kendisine tabi Bulgar, Gepid ve bilhassa kalabalık Slav kitlelerini alarak, 626 yazı başlarında İstanbul üzerine yürüdü.

Avarlar İstanbul üzerine yaklaşıp etraftaki tepeleri işgal edince, ateşler yakarak, Üsküdar tarafındaki Persleri gelişlerinden haberdar ettikleri bildiriliyor. Kağan (herhalde Bayan) İstanbul'a bir elçi göndererek isteklerini bildirdi. Bu işe bir müddetten beri esir olan **Athanasias** adlı bir Rum memur edildi. Bu elçilikten maksat; hem şehirdeki durumu hem de geri çekildiği takdirde, kendisine ne kadar para verileceğini öğrenmekmiş. Avar Kağanının İstanbul şehrindeki bütün servete el koymak, ahalinin şehri tamamıyla boşaltmasını, bütün mal ve mülkünü bırakıp, şehirden çıkıp gitmelerini istediği bildiriliyor. Patrik Sergius ve şehir emini Bonus, Kağanın bu taleplerinin tamamıyla haksız olduğu ve hiçbir veçhile yerine getirilemeyeceğini, şehrin kendisini müdafaa edecek bir durumda olduğu cevabını verdiler. Bunun üzerine Bayan Kağan İstanbul'u zapta karar verdi ve şehrin kuşatılması için hazırlığa başladı.

İstanbul'un Avarlar Tarafından Kuşatılması (Haziran-Ağustos 626)

29 Haziran gününden itibaren İstanbul'un ciddi bir şekilde tehdit edildiğini görüyoruz. Bayan Kağan'ın esas kuvvetleri, Haliç'ten Marmara'ya kadar uzanan surlar boyunca yer almışlar ve bazı kısımları zorlamaya başlamışlardı. En şiddetli darbe Edirnekapı ve Topkapı arasındaki surlara yönelmişti (1453'te Fatih Mehmed'in de yaptığı aynı olmuştur). Kağan, "Befulci"leri olan Slavları arka arkaya sur üzerine hücuma sevk ediyordu. Surun dışındaki hendekler Slav ölüleri ile doluyordu. Piyade hücumundan hiçbir

sonuç elde edilemeyince, Avarlar surları dövmek için aletler hazırladılar. Bunları ağaçtan yapılan muharrik kulelere yerleştirdiler. Böylece tam on iki adet kule yapıldığı bildiriliyor. Bu yüksek kulelerden surlara ve burçlara ağır taşlar fırlatılmakta ve müdafiler öldürülmekte idi. Avarların kuşatma aletlerini pekiyi bildikleri bu hadisede de görülüyor. 600 tarihlerinde, Trakya'daki Apiria şehrini muhasaraları esnasında şehirdeki aletleri ele geçirdiklerini ve Rum kumandanından bu aletleri kullanmayı öğrendiklerine dair, doğru veya yanlış, yukarda da bahis geçmişti. Bayan Kağan'ın İstanbul muhasarasını gayet esaslı bir şekilde organize ettiği, bu muhasara aletleri ve müteharrik kulelerden başka, şehri denizden abluka altına almak ve Haliç'ten hücuma teşebbüs etmesi ile de görülüyor. Fakat Bizanslıların elinde bazı teknik üstünlükler vardı. İstanbul'un Avarlara tarafından muhasarası münasebetiyle, ilk defa olmak üzere, meşhur "Grek Ateşi" haddizatında donanmada kullanılmak için hazırlanıyordu. Su üstünde yanan bu akıcı ve yanıcı madde hususi surette yapılan alçı borularla düşman gemileri üzerine salıverilmekte ve gemiler yakılmakta idi. İşte bu madde, şimdi Avarların kulelerine karşı kullanılmış ve on iki kule de yakılmıştı. Bu suretle Bayan Kağan en mühim silahlardan mahrum edilmiş oldu.

Mamafih Avar Kağanı, bundan sonra da şehri zapt etmek fikrinden vazgeçmedi. Kulelerin yakılmasından husule gelen intibaı öğrenmek maksadı ile İstanbul'dan bir elçi heyeti Bayan Kağan huzuruna çıkınca, Kağan'a mutat verginin gönderileceğini fakat Kağan'ın çekilip gitmesini istediler. Kağan bu teklifi reddetti ve "ahalinin İstanbul'dan çıkmasını, şehirdeki bütün mal ve mülkün Avarlara bırakılmasını" talep etti. İstanbul'daki naipler heyeti, Kağan'a kendilerine uygun şartları kabul ettirmek ümidi ile payitahtın en kibar kimselerinden mürekkep ikinci bir elçi heyeti gönderdi. Bu heyet, Bayan Kağan'ın ordugâhına geldiklerinde, Pers elçilerini de orada görünce büyük bir hayret içinde kaldılar. Bayan'ın Bizans elçilerine şunları söylediği bildiriliyor: "İşte Persler bana 3 bin asker göndermek teklifinde bulunuyorlar. Şu halde eğer arzu ederseniz herkes giyimini ve gömleğini alsın ve Servezar'a gitsin. O benim dostumdur. Ve size kötülük etmez. Fakat şehrinin ve mal mülkünüz bana aittir, size ise (başka türlü) kurtuluş yoktur; meğerki balık olup denizden veya kuş olup havadan kurtulabilesiniz. Size ne imparatorunuzdan ne de ordusundan hiçbir yardım gelmez". Avar Kağanının bu sözlerinden İstanbul'u her ne bahasına olursa olsun almaya karar verdiği anlaşılıyor.

Bu defa hücumun denizden yapılması uygun görülmüştü. Avarların Tuna ve Sava nehirlerinde küçük filotillalar meydana getirdiklerini söylemiştik. Bunların Karadeniz yolu ile Boğaziçi'ne getirilmiş olması muhtemeldir. Ayrıca Slavlardan da gemici tayfaları toplanmış olsalar gerektir. Bu hafif gemiler Beşiktaş üzerinden, karadan (sonraları tıpkı Fatih'in yaptığı gibi) Haliç'e

nakledildiler. Avarların kara kuvvetleri (Avarlar, Bulgarlar, Slavlar ve Gepidler) Eyüp'teki Vlachern Kilisesi yakınına hücum ederlerken, Slav ve Avar gemicilerinin de denizden saldırmaları düşünülmüştü. Bayan Kağan'ın İstanbul'u almak için aynı zamanda karadan ve denizden hücum etmek lazım geldiğini açıkça anlamış olduğu muhakkaktır. Üsküdar tarafından bir miktar Pers askerinin de Beşiktaş tarafına nakledilmesi için küçük gemiler hazırlanmış olmalıdır. Fakat Bizanslıların büyük gemileri bütün bu hareketlere mani oldu ve Kağanın planlarını altüst etti. Bizans kumandanları, Avarlar tarafından umumi hücumun 4 Ağustos gecesi yapılacağını öğrenmiş ve yanlış işaretle, Slav ve Avar gemicilerini aldatarak gemilerini imha etmişti. Bundan dolayı Vlachern Kilisesi tarafından yapılacak bir hücumla şehri zapt etmek imkânı da kalmamıştı. Bu durum karşısında Bayan Kağan, İstanbul'u ele geçirmenin imkânsızlığını anladı ve kuşatmayı kaldırarak çekilip gitti. İstanbul şehri de bu suretle büyük bir tehlike atlatmış oldu. Bir müddet sonra İmparator Heraklius, Hazarların yardımları ile Persleri yendi, Anadolu'yu düşmandan temizledi. 628'de gerek Anadolu'da ve gerekse Balkanlarda tehlike kalmamış gibi idi. Çünkü İstanbul'un kuşatılmasındaki başarısızlıktan sonra, Avar kuvvet ve kudretinin birdenbire azalmaya yüz tuttuğunu göreceğiz.

Avar Devleti'nin Zaafa Uğraması ve Parçalanması

Avarların hâkim oldukları saha hem çok geniş hem de pek muhtelif kavimlerle meskûndu. Bundan dolayı her yerde asayişi ve nüfuzunu muhafaza etmek müşküldü. Bazı zümrelerin, mesela Bulgarların ve Slavların bir kısmının, gittikçe kuvvetlenmeleri sayıca nispeten az olan Avar hâkimiyetini sarsacak mahiyette idi. Avarlara karşı 602 tarihlerinden sonra, şurada burada Ayaklanmalar vuku bulduğu görülüyor. Bunlardan Antların hareketini yukarıda yukarda söylemiştik. Antların Avar kumandanı Aspik tarafından imha edilmiş olmaları ihtimalinden de bahsetmiştik. Bunu müteakip Moravya ve Bohemya'daki Slavların da 603 tarihinde isyan ettiklerini ve aslen bir Frank olan Samo'nun idaresinde bir devlet kurduklarını biliyoruz.

Avarlar için Karadeniz'in şimalindeki bozkırlardan da bir tehlike baş göstermişti. Azak Denizi kıyılarının 576 tarihinde "Göktürklerin" bir kolu tarafından işgal edildiğini söylemiştik. Buralarda yaşayan kabilelerden **Onogur**lar Türk hâkimiyetini tanımışlardı. 580'den sonra bu zümrenin Türk hâkimiyetinden çıktığı ve batı istikametinde ilerleyerek, Avarlara tabi Kutrigur (Bulgarlar)'ları hâkimiyetleri altına almaya başladıkları anlaşılıyor. Onogurların başında 584 tarihinden beri **Kuvrat** (**Kubrat**, **Kurt**) adlı bir reis bulunuyordu. Kuvrat'ın hüfuzu genişlemiş, Kutrigurların büyük bir kısmını kendine tabi kılmış ve iki zümreyi (Onogur ve Kutrigur) Bulgar adı ile birleştirmişti.

Bununla, Kuvrat'ın ilerdeki Bulgar devletinin esasını kurduğu iddia edilmektedir. İmparator Heraklius ile dostça münasebetler kurduğu da bildirilmektedir. Kuvrat'ın faaliyeti, Avar nüfuzunun azalmasında mühim bir amil teşkil etmişe benziyor.

626 yılında Avarların İstanbul'un kuşatılmasındaki başarısızlıklarından sonra Avarların nüfuzları süratle azaldı. Bu vakayı müteakip Avar Kağanına karşı her yerde isyan çıktığını ve Avar İmparatorluğu'nun çabucak çöküverdiğini sanmak doğru değildir. Bohemya'daki Slavların ayrı düşmelerinden sonra, Avarların geniş bir sahada hâkimiyetleri devam ettiği muhakkaktır. Bu devletin dağılması, herhalde Bayan Kağan'ın ölümünden sonra olmalıdır. Avar İmparatorluğu'nu kuran zat Bayan Kağan idi. Onun kudretli şahsiyeti, bu imparatorluğu ayakta tutabilmişti. Kendisinin 626'dan az bir zaman sonra ölmüş olması lazım gelir. Kaynaklarda bu hususta hiçbir şey bildirilmiyor. İstanbul'un kuşatılması sırasında Kağanın çok yaşlı olması (66 yıldan beri hükümdardı) belki de muvaffakiyetsizliğin sebeplerinden biridir. Kağanın hastalıklardan ve harplerden tam on bir oğlunun öldüğünü görmüştük. Kendisinden sonra, kabiliyetli bir halefin kalmamış olması da muhtemeldir. Zaten Bayan Kağan'dan sonraki Kağanın adı bilinmiyor.

Avarlara tabi kavimler birer birer kendi istiklallerini ellerine aldılar. 635-641 tarihlerinde Kuvrat'ın Bulgarları, Avar boyunduruğundan çıktılar. Pannonya'da Hırvatlar, Sava ve Tuna boyunda Sırplar kendi beyliklerini kurdular. Avar hâkimiyetinin Slav ahalisi üzerinden kalkması Slavlar arasında büyük bir tesir yapmış olmalıdır. Slavların rivayetlerine göre: "Avarlar iri yarı ve gayet mağrur kimselerdi". "Tanrı onlardan bir tanesini bırakmamak şartı ile hepsini de imha etti" denilmektedir. Bununla, Avarların ya herhangi bir büyük hastalık (mesela 602'deki taun hastalığı) yüzünden veya Büyük Karl zamanındaki harplerde imha edilen Avarlar kastedilmiş olmalıdır.

VII. ve VIII. Yüzyıllarda Avarlar

626'dan sonra Avarlar hakkında kaynaklarda gayet az malumat verilmektedir. Bunun sebebi, Avarlar artık Bizans için birinci derecede tehlike olmaktan çıktıkları gibi Bizans'tan ve İtalya'dan uzaklaşmalarıdır. Esas kitlelerinin Tissa ile Tuna arasında dairevî, tahkimli kaleler ve hatlar yaptıkları biliniyor ki, Frank tarihlerinde bunlara "Ring" denmiştir. Bu tahkimli kaleler arkasında Kağanların karargâhları bulunduğu, devlet hazinesinin de burada saklandığı anlaşılıyor. Komşulara yapılan akınlarda alınan ganimetler de hep buraya taşınmış olmalıdır. Bu tahkimli dairelerin, vaktiyle Hun (Hsiung-nu) Şenyülerinin müstahkem ordugâhlarına benzedikleri muhtemeldir. Tissa havzasından başka, Pannonya'nın büyük bir kısmı, Karniol, Aşağı Striya, Drava

nehrinin cenubu VII. Yüzyılda ve daha sonraları Avarların elinde kalmıştı. VIII. Yüzyıl boyunca Avarlara ait bir şey bilmiyoruz. Şimdi saydığımız mıntıkalarda yaşadıkları, kendi teşkilatları olduğu, bir taraftan Slav diğer taraftan Saksonlar ve Franklar üzerine akınlarda bulundukları anlaşılıyor.

Büyük Karl'ın Avar Seferleri ve Avarların İnkırazı (791-796)

Frank Devleti'nin Karoling (Karolenj)'ler sülalesine geçmesini müteakip Batı Avrupa'sında büyük siyasî gelişmeler oldu. Büyük Karl (Carolus Magnus, Charle Magne) Frank Devleti'nin hudutlarını genişletti, komşu kavimleri birer birer itaati altına alarak, Avrupa'da büyük bir imparatorluk, Batı Roma İmparatorluğu'nu kurdu. Orta zamanlar Avrupa tarihinin en büyük simalarından biri olan bu hükümdar, Avarların istiklallerine son vermiş, Avar Devleti'ni yıkmış, ahalisini dağıtmıştır. Mamafih buna muvaffak olabilmesi için birkaç sefer yapmak zorunda kalmıştır.

Frank Devleti, Büyük Karl'ın idaresi altında süratle yükselmekte iken, Avar ilinde iç savaş devam etmekte idi. Kağana karşı "Yuğur" lakabını taşıyan bir şef harekete geçmişti. Patlak veren bu iç savaşa, kabile büyükleri "Tarhan"lar da karışıyorlardı. Kısacası Avar ili kanlı savaşlara sahne oldu. Bu yüzden zayıf düştükleri halde, Avarların komşuları için büyük tehlike olmakta devam ettikleri biliniyor. Avarlar, Bavyera ve Frioul'u tehdit ettiklerinden Büyük Karl bu bölgeleri müdafaa için ayrı bir "Uç" (Marche) yaptı ve buna "Avar Ucu" dendi. Bunun başına da Ceneda Kontu Erik getirildi.

Avarlar galiba bir yandan Bizans'ın diğer yandan Bavyera Kontu Tassilo'nun teşviki ile 788 tarihinde Frank idaresinde bulunan sahalara akınlar yaptılar. Frioul ve Bavyera savaş sahnesi oldu. Bu durum karşısında Büyük Karl, Avar problemini çözmek ve Frank Devleti'nin doğudan emniyetini sağlamaya karar verdi. Bu maksatla 791'de Avarlara karşı bir sefer açıldı. Frank kuvvetleri Karl'ın oğlu **Pepin** ve İstirya Dükü **Jan**'ın kumandasında İtalya'dan hareketle, Aşağı Pannonya'ya girerek, Raab nehri mansabına kadar ilerlediler. Fakat bu seferde kesin netice alınamadı. Avarları ezmek ve itaat altına alabilmek için büyük kuvvetlere ihtiyaç olduğu görüldü. Asker ve yiyecek naklinin kolaylaştırılması maksadı ile Büyük Karl'ın Ren ve Tuna nehirleri arasında bir kanal açmayı düşündüğü malumdur. Fakat arazinin uygun olmaması yüzünden bu projenin tatbik edilemediği biliniyor.

Frank hükümdarı 792 ve 793 yıllarında, başka sahalarda harple meşgul olduğundan, Avarlara karşı hareket yapılmadı. Avar büyüklerinden bazılarının, yaklaşmakta olan tehlikeyi sezdiklerini ve Franklarla müzakerelere girdiklerini öğreniyoruz. Kağana karşı muhalif beylerden biri olduğu anlaşılan

“Tudun”lardan biri, 795’te Karl’a adam göndermiş ve itaat edeceğini bildirmişti. Büyük Karl ise yalnız bir “Tudun”un, yani Beyin değil, bütün Avar ülkesinin kendisine tabi olmasını istiyordu. Bundan dolayı 795’te büyük ölçüde bir sefer açıldı. Tam bu sırada Avar ilinde “Kağan” ile “Yuğur” arasında şidetli savaşlar devam ettiği ve bu savaşlarda Kağanın öldürüldüğü bilinmektedir. Frank kuvvetleri bundan faydalanarak Avar ilinin içlerine kadar ilerlediler. Tahkimli Avar hattı olan “Ring” yarıldı. Burada saklı olan hazine ve kıymetli eşya Frankların eline geçti. Ertesi yıl, 796’da Pepin’in (Karl’ın oğlu) kumandasındaki Longobard, Frank ve Aleman kıtaları Avarların son mukavemetlerini kırmak için sefer açtılar (Ringlerin kalan kısmı da düştü). Bu durum karşısında yeni Kağan, Karl’a tabi olacağını bildirdi. Bu suretle, 796 yılında Büyük Karl, Avar Devleti’ni ortadan kaldırmış oldu.

796’dan Sonra Avarlar

796’dan sonra da Avarların daha bir müddet devletleri olduğu anlaşılıyor. Frank kuvvetleri 803’de Avar arazisini Tissa’ya kadar işgal ettikten sonra, Avar Devleti’nin büsbütün ortadan kalkmış olması lazım gelir. Avarların ellerinde kalan Tissa’nın doğusundaki saha da Bulgar Hanı **Kurum** (802-814) tarafından, 805 yılında zapt edildi. Bulgar Hanı Avarların büsbütün zaafa uğramalarından faydalanmış ve 805’de Avarlara karşı bir sefer açmıştı. Avarların bir kısmı imha edilmiş bir kısmı da Bulgar hanının hizmetine girmişti. 814’te Kurum’un Bizans’a karşı seferinde Avar kıtalarını da görüyoruz. Bazı Avar kalıntılarının 875 tarihlerinde Macaristan’da bulundukları malumdur. Bunlar daha sonra Macarlarla karışmış olmalıdırlar. Biz kısım Avar kitlesi uzun zaman Pannonya’da benliğini muhafaza edebilmiştir. Konstantin Porphyrogennetos zamanında (950) kalabalık bir Avar kitlesi Hırvatistan’da yaşamakta idi (De Adm. İmp., Bab 30, s. 144). X.-XI. Yüzyıl içinde Balkanlardaki Avarların Hırvatlar, Sırplar ve Bulgarlar içinde karışıp gittiklerini kabul etmeliyiz. Bu suretle bilhassa bugünkü Hırvat ahalisi arasında, eski Avarların kalıntısı çok olması lazım gelmektedir.

Akdes Nimet Kurat

AKDES NİMET KURAT
(1903-1971)

